

והגמרא ממשיכה את קושיתה:

אלא על כרחך הכא במאי עסקינן, מדובר כאן באופן שאין הלוקח יכול לומר כן, כגון שמת המוכר והניח יתמי [יתומים] דלאו פני פרעון נינהו, יתומים שאביהם לא הניח להם קרקעות אלא מטלטלים, אינם צריכים לפרוע מהם לבעלי החובות, ואף אם אחר מיתתו יקנו קרקע אינם צריכים לפרוע ממנה לבעלי החוב. לכן גם אם יחזיר את קרקע הזיבורית, זה נחשב שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם ולא יפרעו ממנה, וממילא שיעבורא דידיה עליה דידיה רמיא, שיעבודם של התובעים נשאר הלאה על קרקעות הלוקח, הלכך ליכא למימר הכי, לכן לא יכול הלוקח לומר

של קניית הזיבורית למוכר, (13) ועל ידי זה יהא למוכר קרקע בת חורין, ושקליתו כולכו מזיבורית, אזי כולכם תגבו מזיבורית זו, שהרי אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שישנם בני חורין. (14)

מקשה הגמרא:

ב-ח **אי הכי**, אם אכן זהו הטעם, **בנזקין נמי נימא הכי!** גם לענין גביית הנזקין מדוע גובה הניזוק מן העידיית, יאמר לו הלוקח, אם רצונך ליטול מבינונית, טול, ואם לאו מהדרנא שטרא זיבורית וכו', ואז תיטול רק מן הזיבורית. (15)

מיישב מדוע הרי"ף השמיט דין זה, דליכא בזה דינא אלא עצה להפסידן את שלהן על ידי הסכמתן ואין בזה חידוש [וראה שם מנין מוכיח כן].

ואולם הרא"ש סובר שהוא מעיקר הדין, וכתב: "ולא מצי למימר ליה לכי תהדר, ואפילו האשה שרוצה ליתן לה זיבורית, משום שכל דבר שאדם יכול לטעון רואין אותו כאילו הוא כבר עשוי". [ובתוס' תלמיד ר"ת כתב, שהוא כעין "הפוכי מטרתא למה ליי", וראה בחזון איש סימן ג סק"ו המגדיר את הדברים: "דאין לו לאדם זכות בדין, במקום שיש ביד שכנגדו לעשות דבר המותר ולבטל זכותו"].

ולפי שתי השיטות, הגמרא מקשה שמסיבה זו יכול לתת לנזקין וכן לבעל חוב אף מן הזיבורית, אלא שנחלקו אם יכולים לומר לו "לכי תהדר", לרמב"ן יכולים לומר, ולרא"ש אפילו האשה שלא תפסיד כלום לא יכולה לומר לכי תהדר, וכן נחלקו שלרמב"ן זה דוקא אם הלוקח טוען כן, ולרא"ש אף כשלא טוען כן אנן טענינן ליה.

13. הא דקאמר "מהדרנא", לאו דוקא, לפי שאם היה מחזיר לו השטר, לא נתבטל המקח בשביל זה, אם לא שיקנה השדה בקנין או שימסור לו השטר ויכתוב לו שטר מכירה עליו. הרא"ש. ומתוס' משמע שהכוונה היא, שיכבוש את השטר ויחזיר הזיבורית לבעלים כאילו לא קנה. וראה כן בים של שלמה סימן יד. והרשב"א כתב, שיחזיר את הזיבורית בפרעון החוב. והנחלת דוד מבאר, שסוגייתנו היא כמאן דאמר אותיות נקנות במסירה, ולכן די בכך שמחזיר את השטר, אף דקיי"ל שאותיות לא נקנות במסירה.

14. ביאור דין "אי שתיתנו" ראה בהערה הבאה.

15. נחלקו הראשונים בביאור הדבר שיכול לומר אי שתיתנו וכו', דעת הרמב"ן במלחמות שאין זה אלא כאיום, שהלוקח יכול לאיים על התובעים ולגרום שישכימו לגבות כדינם, ואולם אינו דין או טענה. לכן אם יאמרו לו "לכי תהדר" יצטרך לתת להם מן העידיית, ובה

אלא הטעם שאינם גובים מן העידית שקנה אחרונה אלא רק כדינם, משום דאמר להו הלוקח לבעלי החובות: טעמא מאי אמור רבנן "אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין", זכותכם לתבוע את העידית היא משום תקנת חכמים

"אהדרנא שטריה". וחוזרת אם כן השאלה למה לא יגבו כולם מן העידית האחרונה? (16)

מתרצת הגמרא תירוץ אחר:

[טענה].

אלא שלפי זה צריך ביאור מה מקשה הגמרא מנזקין, והרי הוא בא לדחות שלא כדינו, וראה בתוס' הרא"ש כתובות קט ב שכתב ליישב את רש"י, "דכל היכא דלא בא לגרוע כזה כמוחזר דמי. ופריך מנזקין שיגבה מבינונית דטוב לו יותר שיגבה מבינונית ממה שיחזיר ולא יגבה אלא מן הזיבורית". וביאור הדבר שאף שמודים בעיקר הדבר לרא"ש, מודים גם לרמב"ן שיש בזה הפחדה ואיום וכיון שכאן ישתלם יותר לניזק לקבל בינונית מאשר זיבורית, לכן שאלה הגמרא שיש מקום להפחידו שיסכים לקבל בינונית. [ואולי אפשר גם לפרש שאי שתקת הוי טענה גרועה רק אם כשגדרו טוען לכי תהדר, וממילא בנזקין שהניזק לא מעוניין שיחזיר ולא אומר לכי תהדר, במצב כזה הוי טענת "מהדרנא" טענה טובה. וראה בשיעורי ר' שמואל המביא דרך נוספת מהנתיבות, וראה עוד בכרכת אברהם.

16. ראה לעיל הערה 13 בשם הרשב"א ש"מהדרנא" הכוונה היא שיחזיר בפרעון חוב, ולפי זה יקשה, מה מתרצת הגמרא שמדובר ביתומים הא יתומים שגבו בפרעון חוב גובים מהם. ומתריך הרשב"א שמדובר ביתומים קטנים שלאוי בני פרעון עד שיגדלו, ולכן אינו יכול לדחות בטענה זו שאפילו החזירה, עליו הם חוזרים ושיעבודא עליה דידיה רמ"א.

ולפי מה שפירשנו לפי התוס' שיכבוש את השטר נמי צריך ביאור מה מהני ביתומים וכמה

ואולם רש"י ותוס' ביארו ששאלת הגמרא היא רק מנזקין שמכח טענה זו יתן לו בינונית במקום עידיית, אבל אין השאלה על בעל חוב שיקבל זיבורית, כי היות והבעל חוב לא יפסיד כלום יכול הוא לומר לו "לכי תהדר". אלא שאם כן יקשה, מדוע לאשה נותן לה זיבורית, הרי אינה מפסידה כלום אם תאמר לו "לכי תהדר", ומבארים התוס' שכיון שרוצה לתת לה כדינה אינה יכולה לומר כן. וראה ברשב"א.

ושיטתם צריכה ביאור, כי אם סברו כשיטת הרא"ש, קשה, מדוע סוברים שבעל חוב יכול לומר לכי תהדר, ואם סברו כרמב"ן, שאין זה מן הדין אלא רק איום, ולכן ניתן לומר לכי תהדר, מדוע האשה לא יכולה לומר לו לכי תהדר, וכבר היקשו כן הראשונים.

וכתבו האחרונים, שרש"י והתוס' מודים בעיקר הסברא לרא"ש שאין זה רק איום אלא הוי 'טענה', אלא שסוברים שהטענה 'כיון שבידו להחזיר הוי כמוחזר' היא טענה גרועה. ולכן במקום שבא לשנות מעיקר הדין, כגון לתיתם לבעל חוב מזיבורית, בזה לא נתנו לו חכמים כח לומר כן. אבל אם בא להעמיד את הדין, כמו לתת לאשה מזיבורית, שזה עיקר דינה, הרי אף שבאה לבקש עידיית מטעם שהעידיית נשארה אחרונה, בידו לדחותה אף בטענה כל שהיא. [וראה בגרנ"ט מה שמחלק בין גביה כעיקר השיעבוד, לבין גביה מעידיית שהיא רק מסדר הגבייה. וראה בשיעורי ר' שמואל שרצה לחלק שלרא"ש הוי כ'עשוי' ולתוס' הוי 'טענה', אך מוכיח נמי מלשון הרא"ש שהוא מדין

יכולה לאמר כן, והטעם הוא כפי שאמר רבא שכיון שהתקנה היתה לטובתה, יכולה היא לומר אינני רוצה בתקנה זו.

והגמרא ממשיכה לעסוק בדין גבייה מלוקח שקנה את שלושת השדות והעידית האחרונה:

הא פשיטא [פשוט הוא שכך הדין]: **מכר לוקח בינונית וזיבורית**, אם לוקח זה שקנה את שלושת השדות, ואת העידית האחרונה, חזר ומכר לאחר את הבינונית והזיבורית ושייר את העידית לפניו [אצלון], הדין הוא: **ליתו כולהו ולגבו מעידית**, כל התובעים [ניזק, בעל חוב ואשה] יגבו מן העידית שנשארה תחת ידו, **דהא אחרונה היא**, מפאת שהעידית נשארה אחרונה בן חורין אצל המוכר, (17) ועיקר דין גבייתם נותר על קרקע זו. ואף על פי שכאשר היו שלושת השדות ביד הלוקח, לא היו גובים הבעל חוב והאשה מהעידית, וכפי שנתבאר, לאחר שלוקח מכר את הבינונית והזיבורית נשתנה הדין, וכפי שהגמרא ממשיכה לבאר: **ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה**, והבינונית והזיבורית הרי כבר אינם בידו **דמצי למימר לה** — כדי שיוכל לומר להם **גבו מבינונית וזיבורית מפני דלא ניחא לי בתקנתא דרבנן**, הטעם שכשיש בידי הלוקח את שלושת השדות גובה כל אחד כדינו אף שהעידית נקנתה האחרונה, היא מפאת דביד הלוקח לומר לא ניחא לי בתקנת חכמים שעשו לטובתי, שאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. וממילא מתבטלת

שאינ נפרעים מנכסים משועבדים וכו' וממילא עיקר דין הגביה נשארה על האחרונה. ואולם הטעם שחכמים תקנו כן, אינו אלא **משום תקנתא דידי**, לתועלת הלוקחים כמוני שלא יגבו מהם, וכיון שהתקנה היתה לטובתי ולהנאתי אומר אני: **אנא בהא תקנתא לא ניחא לי**, אינני רוצה תקנה זו שאינה טובה לי! וכיון שאין רצונו בכך, מתבטלת פה התקנה, וממילא אין לתובעים זכות לגבות מהשדה האחרונה, ונשארה זכותם לגבות רק כדינם.

ומצאנו שבכוחו לומר כן: **בדרבא**, כפי שאמר רבא סברא כזאת, **דאמר רבא: כל האומר אי אפשר בתקנת חכמים שתקנו לטובתי, כגון זו**, כאותה תקנה שדיברו אז עליה בבית המדרש, **שומעין לו**, יש בכוחו לומר כן ולבטל את תקנת החכמים.

שואלת הגמרא: **מאי כגון זו**, על איזה תקנת חכמים דברו בבית המדרש שעליהם נאמרו דברי רבא?

משיבה הגמרא: **בדרב הונא**, הדברים נאמרו על דינו של רב הונא, **דאמר רב הונא: יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה**, חכמים תיקנו שהבעל חייב במזונות אשתו תמורת מעשה ידיה, כי חששו שמא לא יספיקו לה מעשה ידיה עבור המזונות, וכדי שלא יבואו לאיבה תקנו שמעשה ידיה לבעל. ואם אומרת לבעלה אינני זנה משלך, כלומר, מותרת אני על המזונות ובתמורה איני עושה ואינני נותנת את מעשה ידי,

17. הכוונה היא למוכר הראשון, אבל זה שהוא נשאר אצל הלוקח הראשון לא מחשיבו לבני

דרכים נאמרו בזה וראה בהערות בחברותא על התוס', מה שהבאנו בשם הגרש"ש.

תקנה זו וכל אחד גובה כעיקר שיעבודו. אבל כשמכר את הבינונית והזיבורית, אין בידו לומר "לא ניחא לי בתקנת חכמים", דהא לחברו שקנה ממנו ניחא בתקנת החכמים.⁽¹⁸⁾

במקרה זה פשוט היה לגמרא שכך הדין, הגמרא מסתפקת רק במקרה הפוך:

אבל אם הלוקח **מכר** לאחר רק את העידית, ושייר לעצמו את הבינונית וזיבורית, בזה יש להסתפק מאי, מה הדין? האם ילכו כולם לגבות מן העידית שביד הלוקח השני, ולא יגבו מלוקח ראשון הטוען ניחא לי בתקנת חכמים שנפרעים רק מנכסים בני חורין, וכיון שהעידית נשארה אחרונה בן חורין ביד המוכר, עיקר דין גביתכם היא ממנה?

סבר אביי למימר שאכן כך, ואתו כולהו **וגבו מעידית**, כולם יטלו מן העידית שביד לוקח שני, ומפאת כן שאצל המוכר היא נשארה אחרונה בן חורין.

אמר ליה רבא לאביי: מה **מכר ראשון לשני?** כל זכות שתבוא לידו! הרי כשמוכר חפץ לשני, כלול במכירה גם כל זכויות הטענות שיש למוכר באותו חפץ, וממילא כאן מכר

הלוקח הראשון לשני את הזכות למנוע מהם לגבות מן העידית, וכפי שרבא ממשך לבאר: **וכיון דאילו אתו, אילו באו התובעים לגבי לוקח ראשון בעת שהחזיק עוד בידיו את שלושת השדות כולל העידית, מצי אנבי להו מבינונית וזיבורית,** היה בידו לתת לבעל חוב מהבינונית ולאשה מזיבורית, ואף על פי דכי זכני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי, למרות שבעת שהלוקח הזה קנה את הבינונית והזיבורית נותר העידית ברשות המוכר כקרקע בני חורין, וכלל הוא שאין נפרעים מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין, והיה צריך להיות אם כן שיגבו כולן מן העידית שהיה בן חורין אחרון, מכל מקום, אין הדין כן, משום דמצי אמר להו [הלוקח] "לא ניחא לי בהאי תקנה", ולכן טלו כדינכם. לפיכך, הלוקח השני שקנה ממנו אף את זכויות הטענות שהיה לו, נמי מצי אמר להו "גבו בינונית וזיבורית", יכול אף הוא למנוע מהבעל חוב והאשה לגבות מן העידית, ולומר להם שיטלו כדינם מן הבינונית והזיבורית, דכי זבין [היות וכשקנה] לוקח שני את העידית, אדעתא דכל זכותא דהוה ליה לראשון בגוה, זבין, קנאם על דעת שיהיה בידו את כל הזכויות שהיה למוכר ביחס לקרקע זו, וכיון שביד המוכר היה

לאחרים מלבד תובע שלו וכו', ועוד מטעם אחר שכל המפקיע עצמו מן התקנה צריך להזמין עצמו לדין, כלומר איני רוצה בתקנה אלא בדין, אבל זה שאין עשיית הדין בידו שהרי אין בינונית וזיבורית בידו אין לו רשות להפקיע התקנה". וראה עוד בחידושי ר' אריה לייב סימן נח אות ג.

חורין לעומת מה שנמכר לשני, אלא שניהם נחשבים משועבדים, כמבואר להלן בתוס' ד"ה רצה וכן במאירי.

18. נימוקי יוסף. והמאירי כתב: "שאין מקום לומר אי אפשר בתקנת חכמים במקום שחב

לשמעון, וחלך שמעון ומכר שדה אחת מהן ללוי. ועתה בא בעל חוב דראובן לגבות חובו משדות אלו המשועבדות לחובו, הדין הוא: רצה מזה גובה, רצה מזה גובה. כלומר, באפשרותו לגבות, אם ירצה, מהשדות שנשארו בידי שמעון, ואם ירצה יכול הוא לגבות מהשדה שקנה לוי. (20) אלא,

למונעם מלגבות מהעידית, אף הוא בכוח לעשות כן. (19)

והגמרא מביאה דין נוסף בגבייה מלוקח שמכר לשני:

אמר רבא: ראובן שמכר את כל שדותיו

שהרי יכול שמעון לומר מאי טעמא אמרו רבנן אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, משום תקנה של לוקח ראשון, אני, אי אפשי בתקנה זו. לכן אפשר לפרש גם בשני שטרות.

והקשו המפרשים, שלעיל נתבאר שאם לוקח ראשון מכר שאר קרקעות והניח רק את הקרקע שקנה אחרונה, אינו יכול לומר אי אפשי בתקנת חכמים. וכתב הש"ך סימן קי"ט לחלק, שעד כאן לא אמרינן שאינו יכול לומר אי אפשי בתקנת חכמים. אבל אם הבעל חוב בא לגבות מלוקח שני, אין הלוקח שני יכול לדחותו בטענה ששעבודו נמצא אצל לוקח ראשון אלא כיון שיכול הראשון לטעון אי אפשי בתקנת חכמים אפשר לגבות מלוקח שני. וראה בנחלת דוד מה שכתב לבאר.

ואולם התוס' עצמם כתבו כרש"י, שלא מדובר בשני שטרות, כשהאחרונה עידית וקנה לוי העידית, או שהאחרונה זיבורית ולקח לוי את שלפני האחרונה, משום שאז אין יכולים לגבות מלוי, כיון שיכול לומר, להכי טריחי וזביני ארעא דלא חזיא לך. שהרי אילו היו הקרקעות אצל שמעון והיו לגבות ממנו, גם לא היה נוטל מאותן קרקעות, כיון שהיה יכול לומר אי אפשי בתקנת חכמים. אבל אם האחרונה עידית, ולוי קנה בינונית, יתכן אף בשני שטרות, ויכולים לגבות מלוקח שני כיון שהם נוטלים שעבודם, כמו שהיו נוטלים אילו נשארו הקרקעות ביד לוקח ראשון.

19. בשיטה מקובצת כתב בשם הרא"ש לבאר "דכי היכי דלוקח ראשון מצי למימר אי אפשי בתקנת חכמים לתועלתו וכו' זה הזכות מכר ללוקח שני כשקנה בינונית וזיבורית, וכל מה שהוא לתועלתו יטעון כאילו היה לוקח ראשון". ובברכת אברהם העיר דמה שייך למכור זכות לומר גבי מבינונית וזיבורית ואי אפשי בתקנת חכמים, הא הראשון שלטובתו תקנו הוא הבעלים על כח זה שיכול להסתלק מתקנת חכמים, ואטו יכול למכור זכות זו גם לאדם אחר. ואת"ל שמקבל על עצמו לומר אי אפשי הא הוה קנין דברים בעלמא.

והמהר"ם מפרש, דהוי כאילו התנה הלוקח השני עם הראשון שאם יבא בעל חוב שיתן לו לגבות מהבינונית והזיבורית שנשארו בידו והוי כאילו היו ביד הלוקח השני גם הבינונית והזיבורית, ולכן מצי אמר ליה לבעל חוב זיל לגבי לוקח ראשון וגבי מהבינונית והזיבורית דלא ניחא לו בתקנתא דרבנן.

20. רש"י בכתובות צב א כתב שמדובר באופן שראובן מכר את כל שדותיו לשמעון בשטר אחד. אבל אם מכר בשני שטרות אין גובים מלוי אלא אם כן לקח משמעון אותה שלקח מראובן באחרונה, דמצי אמר ליה, הניח לך שמעון מקום לגבות הימנו כשלקח את זו, ואין זו בשעבודך, שאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין.

והתוס' בכתובות [בשם רבון] חלקו עליו,

אבל אם לוי זבן [קנה] עידית וזיבורית, לא. אין הבעל חוב גובה ממנו, לפי דאמר ליה לוי לבעל חוב: להכי דייקי וזבני, לכן דקדקתי לקנות דוקא את העידית וזיבורית, שהם ארעא דלא חזיא לך, (24) שעיקר שיעבודך אינו על אלו הקרקעות, כדי שלא תגבה ממני, מהקרקעות הללו. (25)

ומוסיפה הגמרא תנאי נוסף:

שמשמעון הוא יכול הוא לגבות אפילו אם נשארה רק העידית תחת ידו, (21) לפי שאומר לו: כיון שאתה לקחת את כל השדות מראובן, הרי נכנסת תחת ראובן להשתעבד לחובו. (22) ואולם מלוי, לא אמרן, אלא דזבן בינונית, אינו יכול לגבות ממנו אלא רק אם לוי קנה את הבינונית, לפי שאז אומר לו: אתה לקחת את הבינונית המשועבדת לי. (23)

ט' אות ג'.

23. ולא שייך כאן לומר אין נפרעים מנכסים וכו', כיון שגם אצל לוקח ראשון הם בגדר משועבדים. [תד"ה רצה].

24. הקשו הראשונים, למה לא נקטה הגמרא את הטעם ["הנחתי לך מקום" הנאמר בהמשך, שהכוונה היא לטעם] שמה מכר ראשון לשני וכו', וכיון שראשון מגבהו בינונית ולא עידית וזיבורית, גם לוי יכול לדחותו כן. ויש ראשונים שתירצו, שמיידי שאין בינונית, והכוונה היא שקנה עידית והשאיר זיבורית אצל שמעון, או להיפך, כך פירש בתוס' שאנץ, ובתוס' הרא"ש בכתובות.

ואולם התוס' ביארו שהגמרא נקטה כן בגלל האופן שקנה לוי את הזיבורית, וכיון שבעל חוב יכול לגבות זיבורית בע"כ של הלווה [ודלא כשיטת הרא"ש], וכן יכל לגבות זיבורית בעל כרחו של שמעון, ממילא יכול גם לגבות מלוי, ואין כאן מה מכר ראשון לשני, אבל טעם זה שדייקי וזבני וכו' מועיל גם כלפי הזיבורית, כיון שרוב העולם לא רוצים זיבורית אלא בינונית. וראה בביאורים על התוס' ובהערות.

25. לשיטת הרא"ש שאין הבעל חוב גובה מזיבורית בעל כרחו של לווה ניהא, [וראה בנחלת דוד מה שמפרש לפי הרא"ש], אך

21. רש"י בסוגיין כתב "רצה משמעון גובה מזיבורית, דאמר ליה: בעל דברים דידי את! דשקלת כולהו נכסי דראובן." והנה לשיטת רש"י לעיל ז ב שבעל חוב זכותו לגבות מזיבורית בעל כרחו של הלווה, לא מובן למה צריך להוסיף דאמר ליה וכו'. וראה בשיעורי ר' שמואל.

והרא"ש מסתפק בדברי רש"י שכתב "גובה מזיבורית", ומשמע שמעידית לא גובה, האם זה רק כשיש לו גם זיבורית, או אף גם אם אין לו זיבורית אינו גובה מן העידית. והרא"ש מסיק, שיוכל לגבות גם מעידית מכח טענה שאינו חייב לטרוח אחר לוי. ובאמת רש"י בכתובות שם כתב שאף מן העידית אפשר לגבות, ופירשו הפוסקים בסימן קי"ט שהכוונה היא רק כשאין זיבורית. וצריך לומר כן כדי שלא יסתור את מה שכתב כאן. וראה בפרישה שלרא"ש לא היה את דברי רש"י בכתובות, כי אם היה לו אותם, הוא לא היה מסתפק.

22. ברש"י מבואר "רצה משמעון וכו' דאמר ליה את בעל דברים דידי את, דשקלת כולהו נכסי דראובן." והרא"ש מוסיף: "דאמר ליה בעל חוב את בעל דברים דידי, כי לקחת שיעבודי מראובן ואתה הרחקת שיעבודי ומכרת ללוי, איני רוצה לטרוח וללכת אחרי לוי, אלא אקח זיבורית הנמצא בידך", וכן כתב רש"י בכתובות שם. [וראה בחידושי ר' שמואל סימן

באופן הזה אין הבעל חוב גובה מהבינונית שנמצאת ביד לוי, **דמצי אמר ליה**, שיכול לוי לומר לו: הנחתי לך מקום אצל שמעון **לגבות ממנו!** (26)

ואגב דין הגבייה מלקוחות, מביאה הגמרא דין נוסף בבעל חוב הבא לגבות מלוקח:

אמר אביי: ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות שאם יטרפו ממנו את השדה בגלל חובו ישלם לו את דמיה, **ואתא [ובא] בעל חוב דראובן וטרף [ורוצה לטרוף את השדה] משמעון — דינא הוא, דאזיל ראובן, ומשתעי דינא בהדיה.** כך הוא הדין, שיכול

ואפילו זבן בינונית, גם אם לוי קנה את הבינונית, **לא אמרן** שהבעל חוב יכול לגבות ממנו, **אלא** רק באופן **דלא שייר בינונית דכוותה**, שקנה לוי את כל הקרקעות הבינוניות, ולא השאיר בינונית כמותה ביד שמעון, **דלא מצי אמר ליה**, שאז לא יכול לוי לומר לבעל חוב: הנחתי לך מקום **לגבי שמעון** לגבות ממנו. אלא יכול הבעל חוב לומר ללוי "לקחת את שיעבודי, שהיא הבינונית", וזכותי לגבות ממנה.

אבל, אם לוי לא קנה את כל הקרקעות הבינוניות, אלא **שייר בינונית דכוותה [כמותה] גבי [אצל] שמעון**, **לא גבי מיניה.**

שיש בכוחי לדחותך לבינונית האחרת, כשם ששמעון היה יכול לעשות כן.

ואולם הנימוקי יוסף כתב, כיון שיכול לגבות גם משמעון, שהוא זה שלקח את נכסי הלווה, הרי סברא הוא שיגבה משמעון, דאיהו קאי במקום בעל חוב טפי לענין זה, ראה שם.

ובספר התרומות מביא גירסת רב האי גאון, הגורס "ואזדא רבא לטעמיה. דאמר רבא, כשם שתיקנו בלוקח ראשון, כך תיקנו בלוקח שני". והיינו שהתקנה של "הנחתי לך מקום" היא אף בלוקח שני, שיכול לומר "הנחתי לך מקום אצל לוקח ראשון" כמו שלוקח ראשון יכול לומר לגבי הבעלים.

וראה בחידושי ר' שמואל [וכן בשיעורים], המבאר סברת רב האי גאון, ש"הנחתי לך מקום" היא תקנה נפרדת מהתקנה של אין נפרעין מנכסים משעובדים [ראה בהערות על התוס' הערה 29], וכאן בלקוחות, אין תקנת "אין נפרעים מנכסים משעובדים", אבל תקנת "הנחתי לך מקום" יש כאן. ולכן, אם הניח בינונית דכוותה, יכול הוא לומר לו "הנחתי לך מקום".

לשיטת רש"י ותוס' שגובה בעל כרחו של לווה, צריך ביאור למה נחשב קרקע שלא ראויה לבעל חוב. ופירשו הראשונים בכתובות [ריטב"א ורמב"ן], כיון שרוב בני אדם לא רוצים את הזיבורית, נחשב הדבר שקנה קרקע שאינה ראויה לבעל חוב. והביאור בטענה זו, דנחשב שהלוקח לא פשע בזה שלקח את הזיבורית, כי לא העלה על דעתו שהמלווה ירצה בזיבורית טפי מבינונית, לכן יכול לומר לו הנחתי לך מקום אצל לוקח ראשון [נחלת דוד. וראה בחידושי ר' שמואל סימן ט' אות ד' ובסוכת דוד אות ס"ה].

26. כוונת הגמרא אינה ל"הנחתי לך מקום" שמשמשים בכל מקום, כי זה לא שייך רק כשמניח נכסים בני חורין אצל הבעלים, ולא כשמניח משעובדים אצל לוקח ראשון. ופירשו התוס' ועוד ראשונים, שעיקר הטעם הוא מפאת "מה מכר ראשון לשני", כי כיון ששמעון היה יכול לדחות את הבעל חוב לבינונית האחרת, אף לוי קיבל זכות זאת לדחותו לבינונית האחרת. ו"הנחתי לך מקום" יתפרש,

חוב בדין זה.⁽²⁸⁾

ומביאה הגמרא גירסא אחרת בדברי אביי:

ואיכא דאמרי, יש אומרים, שכך אמר אביי: **אפילו** כשמכר ראובן את השדה לשמעון **שלא באחריות, נמי**, גם אז יכול ראובן לעמוד בדין עם הבעל חוב שבא לטרוף את השדה משמעון, ואף שלא קיבל עליו ראובן אחריות על מכירת השדה, ושמעון לא יכול לחזור אליו ולתבוע ממנו את דמי השדה אם תיטרף ממנו, כי מכל מקום נחשב ראובן לבעל דברים, משום **דאמר ליה** ראובן לבעל חוב: **לא ניהא לי דליהוי לשמעון תרעומת עליי**! אין זה נוח לי שלשמעון תהיה תרעומת עליי, שמכרתי לו שדה והוציאנה מידו בגלל חובי. וכיון שזה נוגע לי לגבי תרעומת,

ראובן ללכת לעמוד בדין עם אותו בעל חוב, כדי לסלקו מן השדה בכל טענה שיש לו [כגון שטוען לו "פרעתין", או שיש לו תביעה נגדית על חוב אחר, ומעכב חוב זה תמורת החוב ההוא, וכיוצא בזה⁽²⁷⁾]. **ולא מצי אמר ליה**, אין הבעל חוב יכול לומר לראובן: **לאו בעל דברים דידי את!** אין אתה בעל דברים שלי, כי השדה יצא מרשותך, ואיני תובע ממך כלום אלא רק משמעון. אלא ראובן אף הוא נחשב "בעל דברים", משום **דאמר ליה**, שיכול ראובן לומר לבעל חוב: **הרי אי מפקת מיניה, עלי הדר!** אם אתה תוציא משמעון את השדה, יחזור שמעון אלי לתבוע ממני את דמי השדה, כי קיבלתי אחריות על מכירה זו. וכיון שיש לראובן הפסד בדבר, נחשב גם הוא "בעל דברים", ויכול לעמוד ולטעון כנגד הבעל

גובים ללא שבועה, כי הבא ליפרע מנכסים משועבדים, לא יפרע אלא בשבועה. ותירצו התוס' שהנפקא מינה היא באם שמעון מחל לו את השבועה הזאת. וראה שם במהר"ם שיף. והריטב"א **בכ"מ** שם מיישב דברי רש"י שאם ישבע לשמעון הלוקח, הוא יכול להעיז פניו ולהישבע לשקר. אבל אם ישבע לראובן, שלווה ממנו, הוא לא יעיז פניו להישבע לשקר.

ויש ראשונים שתירצו, שיש מקרה שראובן הוא פיקח ויודע לטעון יותר טוב משמעון. אלא שלכאורה, גם אם אינו "בעל דברים" של המלווה, הרי יכול שמעון לשלחו כשליחו לטעון. ויש המוכיחים מכאן שאין הנתבע יכול למנות שליח לטעון עבורו אלא חייב לטעון בעצמו. ראה שו"ע סימן קכד א, וביאור הגר"א שם.

28. צריך ביאור הא גם אם לא יחזור עליו מכל

27. עפ"י רש"י כאן, ובכתובות צב ב. והתוס' כאן ושם הקשו, שטענת "פרוע", וכן טענת "מזויף" שהיה יכול ראובן לטעון, הרי טוענים הבית דין עבור שמעון גם אם ראובן לא יעמוד בדין ויטען. וכתבו, שיש נפקא מינה באופן ששמעון הצהיר בבית דין שאין לו עדים או ראיה, ומצא אחר כך ראיה חדשה. וכיון שהוא הצהיר כבר שאין לו ראיה, הוא אינו יכול להביאה לבית דין, אבל ראובן, שלא הצהיר כן, יכול להביאה. וכן נפקא מינה באופן שהבעל חוב דורש ללכת לבית דין הגדול, ושמעון אינו יכול ללכת, ואז עליו לשלם. אך אם ראובן ראוי ללכת ולדון שם, הוא אינו מפסיד. והראשונים כאן ובכתובות כתבו דברים נוספים שיש בהם נפקא מינה אם ראובן נחשב לבעל דין או לא.

ורש"י בכתובות כתב עוד נפקא מינה, שראובן בלבד יכול לומר לו "אישתבע לי דלא פרעתין". והתוס' שם נתקשו, הרי בין כה אין

שמעו ערם כן, רוצה שמעון לחזור בו מן המקח, הדין הוא כך:

עד שלא החזיק בה שמעון בשדה זו, ולא נתן עדיין עבורה מעות למוכר, (3) **יכול** הוא לחזור בו מהמקח, ומתבטל המקח, ואינו משלם למוכר עבור השדה.

אבל, **משחזיק בה** שמעון הקונה בשדה זו, וקנאה בקניין חזקה, (4) **שוב אינו יכול** שמעון לחזור בו מן המקח. וגם אם לא שילם עדיין את דמי השדה, הוא קנה את השדה, וחייב לשלם את דמיה כאילו הם הלואה שהוא חייב למוכר. (5) ואינו יכול לטעון מקח טעות הוא, שלא היה בדעתי

הריני נחשב לבעל דברים, ויכול אני לעמוד ולטעון בדין.

א-ט הגמרא מביאה מימרא נוספת של אביי בדין לוקח, לגבי עניין אחר:

ואמר אביי: ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות, דהיינו, שהודיע המוכר לקונה שבמפורש, שהוא מוכר לו את השדה בלי אחריות מצדו, שאם יבוא אדם אחר ויוציא את הקרקע מידו מסיבה כל שהיא, אין הוא חייב להחזיר לו את דמי הקרקע, ויצאו עליה עסיקין, (1) באו אנשים "עוררין" וערערו על בעלותו של ראובן המוכר עליה, בטוענם שהשדה היא שלהם, (2) ומחמת

4. כך מפרש רש"י. אולם התוס' הקשו, שאם מדובר בקניין חזקה, קשה, למה אביי תפס דוקא קנין חזקה. וכן קשה, מה היא שאלת הגמרא "מאימת הוי חזקה"? הרי משנה מפורשת היא במסכת ב"ב. ועוד הקשו, למה רק כאן שאלה הגמרא מאימת וכו', ולא בכל מקום שמוזכרת חזקה? וכן הקשו, ש"דייש אמצרי" משמע שרק מסייר בגבול השדה ולא שמתקן הגבול, ודבר זה לא הוי חזקה. לכן פירשו התוס', שמדובר שעשה קניין באחד מאופני הקניינים, ו"החזיק" הכוונה שלאחר הקניין מסייר לראות את השדה, ודעת בני אדם שיוכל לחזור בו אם יצאו עסיקין עד לאחר שיסייר לראות את השדה לארכה ולרחבה.

וראה בהערות בחברותא על התוס' מה שהבאנו עוד לפרש בשם ר"ת.

5. הקשו האחרונים, למה חייב לשלם הא חיוב המעות נובע מהמקח, ואם הערעור אמת לא היה מקח ולא היה קניין כי אי אפשר לקנות דבר שאינו שלו, ועתה אם כן הוי ספק בחיוב ולמה ישלם. ומבאר החזו"א סימן ג סק"א שכל זמן

מקום הלווה הוא בעל דין, כי הרי הנידון על גופו אם חייב או לא. אלא מוכח מכאן שכדי להיות בעל דין צריך שהדבר יהיה גם נוגע לו, ואם אין הדבר נוגע לו כלל אף שהוא בעל המעשה לא מקרי בעל דברים ויכול הבעל חוב לומר לו לאו בעל דברים דידי את. [חי' הגר"ח מטלז ב"מ עמ' קל"ה, וראה בדרכי דוד שנשאר בצ"ע].

1. מלשון עסק ומריבה כמו [בראשית כו] "כי התעסקו עמו" [רש"י ב"מ יד א].

2. רש"י. ונחלקו הראשונים אם גם ביצאו עליו בעלי החובות לטרוף מן הלוקח נאמר דין זה. וראה בטור סימן רכ"ו סעיף ג ובב"ח שם.

3. רש"י כתובות צג א וב"מ יד ב. וכך סוברים גם התוס'. ומוכיחים כן, כי אם החזיק וגם שילם מדוע יכול לחזור בו כשיש אחריות, וכי לעולם יכול לחזור בו? ויש חולקים ראה בהערות בחברותא על התוס' הערה 6.